

# YEGAH MUSICOLOGY JOURNAL

<https://dergipark.org.tr/en/pub/ymd>

**e-ISSN: 2792-0178**

Article Type / Makalenin Türü : Research Article / Araştırma Makalesi  
Date Received / Geliş Tarihi : 02.11.2025  
Date Accepted / Kabul Tarihi : 04.12.2025  
Date Published / Yayın Tarihi : 31.12.2025  
DOI : <https://doi.org/10.51576/ymd.1815663>  
e-ISSN : 2792-0178  
Plagiarism / İntihal : This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

## TASAVVUF MÜZİĞİNDE NEFES: NEFES-İ RAHMÂNÎ'DEN MÜZİKAL İCRAYA

YİĞİT Mesut<sup>1</sup>

### ÖZ

Bu çalışma, tasavvuf müziğinde nefes pratiğini İbnü'l-Arabî'nin Nefes-i Rahmânî doktrini bağlamında ele alarak, nefesin hem manevi hem de müzikal boyutlarını bütüncül biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Nefes, tasavvuf düşüncesinde varoluşun başlangıç noktası ve sürekliliğinin sembolü olarak, insanın yaratılışa ve Yaratıcı ile kurduğu en temel bağı temsil eder. Bu bağlamda çalışma, nefesin yalnızca biyolojik bir eylem değil; yaratılışın sürekli tecellisini hatırlatan ruhanî bir hakikat olduğunu öne sürmektedir. Araştırma, klasik kaynaklar (İbnü'l-Arabî, Kuşeyrî, Gazzâlî, Mevlânâ) ve çağdaş yorumlar (Schimmel, Chittick, İnancı, Erguner) ışığında nefesin manevi anlamını çözümlemekte, bu anlayışın tasavvuf müziği pratiklerindeki (ney, zikir, semâ) somut yansımalarını ortaya koymaktadır. Yöntem olarak hermenötik ve karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsenmiş; klasik tasavvuf metinleri ile seçilmiş çağdaş icra kayıtları yorumlayıcı bir

<sup>1</sup>Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tasavvuf ABD, [m.yigit@alparslan.edu.tr](mailto:m.yigit@alparslan.edu.tr), <https://orcid.org/0000-0002-9939-4235>

okumaya tabi tutulmuştur. Bulgular, nefesin tasavvuf müziğinde yalnızca teknik bir unsur değil, varoluşun sürekliliğini ve ilâhî rahmetin akışını temsil eden bir metafor olduğunu göstermektedir. Çalışmanın sonuçları, geleneksel nefes anlayışının çağdaş yorumlarda (Mercan Dede, Erguner, Özhan) yeniden üretildiğini, böylece kadim bir manevi bilginin modern ses estetiğiyle buluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle nefes hem yaratılışın hem de müziğin ortak dili olarak değerlendirilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** İbnü'l-Arabî, Nefes-i Rahmânî, tasavvuf müziği, ney, zikir, semâ, Mevlânâ.

## **BREATH IN SUFİ MUSIC: FROM THE BREATH OF THE COMPASSIONATE TO MUSICAL PERFORMANCE**

### **ABSTRACT**

This study explores the practice of breath (nafas) in Sufi music through the lens of Ibn al-‘Arabî’s doctrine of nafas al-Rahmânî (the divine breath of compassion), examining its spiritual and musical dimensions within an integrated framework. In Sufi thought, breath represents the origin and continuity of existence, embodying the most fundamental connection between the human being, creation, and the creator. Accordingly this study argues that breath is not merely a biological act but a spiritual reality reminding one of the perpetual manifestation of divine creation. Drawing upon classical sources (Ibn al-‘Arabî, Qushayrî, al-Ghazâlî, Mawlânâ Rûmî) and modern interpretations (Schimmel, Chittick, İnançer, Erguner), the research analyzes the metaphysical significance of breath and its manifestations in Sufi musical practices such as the ney, dhikr, and samâ‘. Methodologically, it adopts a hermeneutic and comparative approach, offering an interpretive reading of classical Sufi texts alongside selected contemporary performance recordings. The findings reveal that breath in Sufi music is not a mere technical element but a metaphor for the continuity of being and the flow of divine grace. the results further indicate that traditional understandings of breath have been reinterpreted in contemporary performances (e.g., Mercan Dede, Erguner, Özhan), showing how an ancient spiritual knowledge is harmonized with modern sound aesthetics. Thus, breath emerges as a shared language of both creation and music.

**Keywords:** Ibn al-‘Arabî, Nafas al-Rahmânî, sufi music, ney, dhikr, samâ‘, Mawlânâ.

## GİRİŞ

Tasavvuf düşüncesi, insanın yaratılışını açıklarken en sıradan fiziki eylemlere bile manevi bir anlam yüklemiştir. Bu eylemlerin merkezinde yer alan nefes, sadece bedenî bir gereksinim olarak görülmemiş; insanla ilâhî hakikat arasındaki bağın işareti kabul edilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de geçen “Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman” (Hicr, 15/29; Sâd, 38/72) ayetleri, nefesin taşıdığı metafizik önemi açıkça ortaya koyar. Bu “üfleme” (nefha), tasavvufî düşüncede sadece başlangıca ait bir an olarak görülmez. Bilakis varlığın her an yeniden yaratıldığı sürekli bir ilâhî tecdid olarak yorumlanır. Muhyiddin İbnü’l-Arabî’nin (ö. 638/1240) Nefes-i Rahmânî öğretisi, bu anlayışı sistemli bir düşünce hâline getirir. Ona göre Yaratıcının rahmet nefesi, varlığı her an yeniden var eden kudrettir İbn Arabî, t.y.: II, 390-395; Chittick, 2016: 164-171; Çetinkaya, 2011: 77). Abdülkerîm el-Kuşeyrî (ö. 465/1072) nefesi, “gaybın incelikleriyle kalpleri rahatlatan bir latife” olarak tanımlar. Ona göre nefes, kulun her an Allah ile beraberliğini sürdürdüğü manevi bir şuurdur (Kuşeyrî, 1994: 196). Böylece nefes hem ilâhî rahmetin sürekliliğini hem de insanın bu yenilenmenin farkına varmasını işaret eder.

Bu kökenden beslenen nefes, insanın dünyevi hayatında hem fiziksel hem de ruhanî bir köprü işlevi görür. Maddî anlamda yaşamın kaynağı, ruhanî boyutta ise tefekkürün ve arınmanın aracıdır. Ebû Nasr Serrâc da (ö. 378/988) nefesi “kalbin ferahlaması” olarak tanımlamıştır. Onu “Hakk’ın rüzgârından bir esinti” olarak açıklamıştır (Serrâc, 1999: 94). Bu tanım, nefesin insanın iç dünyasında ilâhî nefhayı hissettiği bir anın varlığına işaret eder. Serrâc’a göre nefes iki şekilde değerlendirilir: İlki, her ânın idrakinde olma hâlidir. Bu anlamda sufilerin; “Kim Allah Teâlâ’yı anmaksızın bir nefesten diğerine geçerse o ânını zayi etmiştir” sözü, nefesin manevi sorumluluğunu vurgular. İkincisi ise, ruhanî seyrin nihai mertebesine işaret eder: “Nefes müntehîye (sona ulaşan) hastır” (Serrâc, 1999: 73, 98). Bu ifadeler “vakit geçti mi geri gelmez” sözüyle birlikte düşünüldüğünde, her nefes bir farkındalık, sürekli hatırlama şuuruna varmadır (Serrâc, 1999: 73). Bu manevi perspektif, İslâm müzikal geleneklerine -özellikle ney icrası ve Mevlevî âyinlerine- geniş bir biçimde yansımıştır. Neyzenin üflediği her nefes, sadece bir ses çıkarma ameliyesi olarak değerlendirilmemiştir. O nefes, Serrâc’ın da işaret ettiği gibi “ânın farkına varma” müzikal bir tecrübe olarak ortaya çıkmıştır. Neyin insan-ı kâmilî işaret etmesi, nefesin “Elest Bezmi”nin hatırasını taşıması, nefesin çok boyutlu anlamıyla doğrudan ilişkilendirilmiştir (Erguner, 2014: 213; Rifai, 2000: 975; Çetinkaya, 2019: 1979). Gazzâlî’ye göre nefes, insana verilmiş bir imkândır ve her nefes, sorumluluk, şükür ve bilinçle değerlendirilmesi gereken bir andır. (Gazzâlî, 1982: IV,

419-420). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî için nefes, aşkın sesi ve ruhun esas kaynağına duyduğu özlemin işaretidir. “Dinle neyden, nasıl şikâyet ediyor, ayrılıklardan nasıl hikâyet ediyor” beyitleri hem insanın elest bezminden kopuşunu hem de bu kopuşun nefes aracılığıyla hatırlanışını dile getirmiştir (Konuk, 2010: I, 71-87).

Klasik kaynaklar da Annemarie Schimmel ve William Chittick gibi çağdaş yorumcular da nefesi, tasavvuf disiplinde insanın Rabbi'yle kurduğu ilişkinin özünü oluşturduğunu belirtmiştir. Schimmel'e göre nefes, tasavvuf şiirinde ruhun hakikate dönüşünü anlatan önemli metaforlardan biridir (Schimmel, 2012: 275). Chittick ise nefesi, yaratılışın sürekliliğini işaret eden bir tecelli olarak görür (Chittick, 2014: 133-136). Kenan Rifâî'nin “Tabiat Rahmân'ın nefesidir” sözü de bu düşünceyi destekler. O, varlığı, ilâhî nefesin görünen âleme taşan bir biçimi olarak yorumlar (Rifai, 2000: 600). Bu anlayış, insan nefesinin de ilâhî iradeyle uyum içinde bir şuur hâline gelmesine işaret eder. Niyâzî-i Mısırî, “an” kavramını Rahmânî nefesle özdeşleştirir. Ona göre varlık, her anda yenilenen ve vücut bulan ilâhî bir tecellîdir. Dolayısıyla nefes, yaratılışın insanda yeniden hissedilmesidir (Aşkar, 1998: 309-312).

Bu anlamda nefesin hakikati yalnızca kavramdan ibaret değildir. Tasavvuf müziğinde, somut ve hissedilen bir tecrübe olarak ortaya çıkar. Mevlânâ'nın ney vasıtasıyla dile getirdiği ayrılık ve kavuşma arzusu da bu anlayışın müzikal ifadesidir. Nitekim ney, sakın bir kamış olmaktan çıkar ve neyzenin nefesiyle ilâhî aşkı terennüm eden bir vasıtaya dönüşür (Erguner, 2014: 214-215). Neyin içli sesi, zikir halkasındaki ritmik terennümler ve semâdaki sükûnet, nefesi manevi-estetik bir ifadeye dönüştürür. Tasavvuf mûsikîsi, nefesi salt bir fiil olmaktan çıkarıp ilâhî ritimle uyumlu bir şuur hâline getirir. Zikirdeki ritmik soluma ve semâ'daki nefes sûfîyi yaratılışın düzenine uyumlu hâle getirir. Böylece her nefes, varoluşun sürekli yenilenmesini temsil eder (Uludağ, 1999: 358-392).

Bu bağlamda tasavvuf müziğinde yer alan nefes, neyin üflenmesinde ya da zikirdeki ritmik nefes alışverişinde görülmektedir. Bunlar ise İbnü'l-Arabî'nin Nefes-i Rahmânî öğretisinde dile getirilen yaratıcı nefesin insan şuuruna yansımaları olarak değerlendirilmektedir. Böylece müzik, estetik bir ifade aracı olmanın yanında ilâhî ritmi hatırlatan bir huzuru anımsatır (Aynî, 1923: 153; Çetinkaya, 2019: 1984-1985; Küçük, 2004: 7). Bu doğrultuda bu çalışma, klasik tasavvuf metinleri ve çağdaş eserler üzerinden nefesin manevi anlamını analiz etmiştir. Ardından nefesin müzikteki yeri, özellikle ney icrası özelinde incelenmiştir. Ayrıca zikir ve semâ ritüellerinde nefesin konumu ele

alınmıştır. Son bölümde ise Mercan Dede gibi yorumcular aracılığıyla nefesin modern müzikteki yeri değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma, tasavvuf müziğinde nefesi yalnızca teknik bir unsur değil, sürekli yaratılışı ve ilâhî iradeyle uyum hâlinde olma bilincini hatırlatan bir hakikat olarak ele almaktadır. Böylece tasavvuf müziği, popüler kültürdeki yüzeysel “rahatlatıcı müzik” anlayışının ötesine geçerek insanı derin bir manevi farkındalığa ve içsel huzura yönlendiren bir deneyim alanı hâline gelir.

### Amaç ve Önem

Bu çalışmanın temel amacı, İbnü'l-Arabî'nin Nefes-i Rahmânî anlayışı ile tasavvuf müziği pratikleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve nefesin hem metafizik hem de müzikal boyutlarını bütüncül bir çerçevede değerlendirmektir. Özellikle ney, zikir ve semâ gibi uygulamalarda nefesin nasıl anlam kazandığı araştırılmakta; tasavvuf müziğinin yalnızca estetik bir ifade biçimi değil, yaratılışın sürekliliğini duyuran bir tecellî olduğu vurgulanmaktadır.

Nefesin tasavvuf geleneğindeki metafizik anlamı ile müzikteki tezahürünü birlikte ele alan çalışmaların sınırlı olması, bu araştırmayı hem tasavvuf düşüncesi hem de müzikoloji açısından önemli kılmaktadır. Bu çalışma, klasik tasavvuf kaynakları ile çağdaş yorumları bir araya getirerek nefesin manevi derinliğinin müzikal pratiklerde nasıl tezahür ettiğini göstermeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda İbnü'l-Arabî'nin geliştirdiği Nefes-i Rahmânî öğretisi ve bu düşüncenin modern yorumları (Chittick, 2014; Nasr, 2002; Uludağ, 1999) birlikte değerlendirildiğinde, tasavvuf müziğinin yaratılış temelli anlamına ilişkin yeni bir yorum ufku ortaya çıkmakta; nefes hem varoluşu hatırlatan hem de müziği besleyen bir tefekkür alanı olarak yeniden konumlanmaktadır.

### Problem Durumu

Tasavvuf müziğine ilişkin mevcut literatürde tarihsel gelişim, makam-usûl yapıları ve kültürel bağlamları konu alan önemli araştırmalar bulunmakla birlikte (Tanrıkorur, 2003; Behar, 2010; Güzel, 2012), nefesin yaratılış merkezli manevi yönü ile müzikal pratiklerdeki işlevi arasındaki ilişkinin bütüncül bir çerçevede ele alınmadığı görülmektedir. Alevî-Bektaşî geleneğinde nefes ve semah'a yönelik incelemelerde de ritüel ve topluluk bağlamı ön planda tutulmuş; nefesin metafizik anlamı tasavvuf müziğinin yapısıyla sistemli şekilde ilişkilendirilmemiştir (Akdağoglu, 2025). Öte yandan Nefes-i Rahmânî üzerine yapılan nazari çalışmalarda kavramın kozmolojik ve ontolojik

temelleri ayrıntılı biçimde ele alınmakla birlikte, bu anlayışın tasavvuf müziğindeki tezahürleri açıklanmamıştır (Meçin, 2023).

Bu tablo, literatürde nefesin hem tasavvuf düşüncesindeki merkezi konumu hem de müzikal uygulamalardaki işlevi arasında bağ kuran kapsamlı ve açıklayıcı bir çalışmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Nefesin sadece teknik bir müzikal unsur gibi ele alınması, onun yaratılışın sürekli tecellisini hatırlatan manevi boyutunun göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı ve nefesin tasavvuf müziğinde üstlendiği metafizik ve estetik rolleri bütüncül bir yaklaşımla görünür kılmayı amaçlamaktadır.

### **Araştırma Soruları**

Bu problem ve amaç doğrultusunda çalışma şu sorulara yönelmiştir:

1. İbnü'l-Arabî'nin Nefes-i Rahmânî doktrini, tasavvuf müziği pratiklerinde (ney, zikir, semâ) nasıl görünür hâle gelir?
2. Nefes pratiği, müzikal icrayı salt estetik bir uğraş olmaktan çıkarıp nasıl yaratıcı bir tecellîye dönüştürür?
3. Bu kadim anlayış, çağdaş tasavvuf müziğinde hangi biçimlerde yeniden yorumlanmakta ve dönüşmektedir?

Bu sorular hem tasavvuf düşüncesinin hem de müziğin ortak bir zeminde bulunduğu noktaları açığa çıkarmayı amaçlar.

### **Evren ve Örneklem**

Bu çalışma nitel bir araştırmadır. Nicel araştırmalarda kullanılan klasik evren ve örneklem tanımı burada doğrudan geçerli olmasa da incelenen alan net biçimde sınırlandırılmıştır. Çalışmanın evreni, tasavvuf geleneğinde nefesin anlamını ele alan temel metinler ve bu anlayışın günümüzdeki müzikal yansımalarıdır. Örneklem olarak ise İbnü'l-Arabî başta olmak üzere Serrâc, Kuşeyrî, Gazzâlî ve Mevlânâ gibi temel kaynaklar kullanılmıştır. Bunun yanında Erguner, Mercan Dede, Özhan, Özer ve Tekbilek gibi çağdaş icra örnekleri seçilmiştir.

### **Sayıtlar**

Tasavvuf kaynaklarında nefes kavramının metafizik anlamı ile müzikal pratikteki kullanımının birbirini tamamladığı varsayılmıştır. İncelenen çağdaş kayıt ve icralar nefes öğretisinin güncel karşılıkları olarak değerlendirilmiştir. Çalışma analizleri mevcut kayıt ve metinlere dayalı olup saha verisi sınırlıdır.

## Sınırlılıklar

Araştırma konuyu ağırlıklı olarak teorik ve metinsel bir çerçevede ele almaktadır. Müzikal pratikler üzerinde durulsa da sahada yapılacak etnografik gözlemler çalışmayı daha da zenginleştirebilirdi. Örneğin farklı tarikatlarda nefesin uygulanış biçimlerini yerinde incelemek veya icracılarla yapılan derin mülakatlar, bu konuda yeni katmanlar ortaya koyabilirdi.

Ayrıca çalışma, özellikle Mevlevî ve Bektaşî-Alevî geleneklerine odaklanmaktadır. Diğer tasavvuf ekollerinin müzikal uygulamaları bu araştırmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu tercih, konunun sınırlarını belirginleştirmek ve derinlemesine bir çözümlemeye bulunmak için yapılmıştır.

## Tanımlar

Nefes-i Rahmânî: İbnü'l-Arabî'ye göre Allah'ın "Kün!" (Ol!) emriyle başlayan yaratıcı tecellîsinin sürekliliğini ifade eden ilâhî soluktur. Bu nefes, yokluktan varlığa geçişin ve her an yeniden yaratılışın kaynağıdır. Kozmik düzlemde yaratıcı kudreti, insanda ise ruha üflenen ilâhî hayatı temsil eder (İbn Arabî, t.y.: II, 390; Chittick, 2014: 78-80; el-Hakîm, 1981: 1063-1069; Cebecioğlu, 2009: 469-471).

Nefes Pratiği (Müzikal Bağlamda): Tasavvuf mûsikîsinde nefes, yalnızca ses üretimini sağlayan fizyolojik bir unsur değildir. Aynı zamanda manevi farkındalığın ve zikrin sürekliliğinin aracıdır. Ney icrasında, zikirde ve semâ'da nefesin ritmik kontrolü hem müzikal bütünlüğü hem de içsel uyumu sağlar. Bu yönüyle nefes pratiği, sanatın teknik yönünü ruhsal disiplinle birleştiren bir tefekkür alanıdır (Erguner, 2014: 211-219; Behar, 2010: 78-80; Can, 2011: 190-194; Küçük, 2004: 354-357).

## YÖNTEM

Bu çalışma, tasavvuf düşüncesinde "nefes" kavramının nasıl anlamlandırıldığını ve bu anlamın müzikal pratiklerde hangi biçimlerde karşılık bulduğunu birlikte değerlendiren nitel bir araştırmadır. İnceleme alanı, klasik tasavvuf metinleri ile güncel icra kayıtları arasında kurulan yorumlayıcı bir köprü üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle *el-Luma'*, *er-Risâle*, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, *İhyâ* ve *Mesnevî* gibi temel kaynaklar; Schimmel, Chittick, Kudsi Erguner, Çetinkaya ve İnançer gibi çağdaş yorumcularla birlikte okunmuştur.

Yöntem iki aşamada ilerlemiştir. İlk aşamada metinler doktriner bir çözümlemeyle, bağlam ve kavram bütünlüğü içinde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu okuma, nefes kavramının

gelenekte nasıl temellendirildiğini ve hangi metafizik arka plana sahip olduğunu görünür kılmıştır. İkinci aşamada, kuramsal çerçeve, seçili müzik kayıtlarının içindeki nefesi anlamak için bir anahtar olarak kullanılmıştır. Neyin derin "dem"inden semanın huzur dolu sessizliğine kadar, nefesin müzikal bir tınıdan öte, bir ruh hali ve anlam taşıyıcısı olarak nasıl tezahür ettiği ortaya konmuş ve çalışmanın temel iddiaları bu somut tezahürler üzerine inşa edilmiştir.

## **BULGULAR**

### **Tasavvufî Düşüncede Nefes**

Tasavvuf düşüncesinde nefes, yalnızca bedensel bir hareket değildir. İnsanın hem kendi varlığını hem de Yaratıcı ile olan bağıını fark ettiği bir ameliyedir. Her nefes, yaratılışın işleyişini yansıtan bir aynadır. İnsan, farkında olarak aldığı her solukta hayatın anlamını ve ilâhî kudretin sürekliliğini hissederek (Gazzâlî, 1982: IV, 419–420; Schimmel, 2012: 203). Bu nedenle nefes, insanla âlem arasında gidip gelen manevi bir ritim gibidir. Sûfî için nefes almak, yaşamının ötesinde, sürekli yaratılışın şahidi olmaktır. Her nefes alışta “Kün!” hissedilir, her nefes verişte insan varlığı yeniden idrak eder (İbn Arabî, t.y.: II, 390). Nefes, seyr u sülûkün nihayetinde kalbin sürekli zikri olur (Sühreverdî, t.y.: II, 593).

Tasavvuf mûsikîsi, nefesin derinliğinin hissedildiği ve işitildiği alandır. Neyin içinden geçen hava, insanın iç dünyasındaki sırrı ifşa eder, ruhu hareket ettirir (Erguner, 2014: 212-216). Müzikolojik açıdan bu hareket ve titreşim, nefesin işitilen tecellisidir (Can, 2011: 186). Alevî-Bektaşî geleneğinde ise “nefes”, hem söz hem ses aracılığıyla yaşatılır. Bu nefesler ilâhî hakikati dile getiren şiirler olarak görülmenin yanında öğretinin ve topluluğun sesidir (Akdağoglu, 2025: 551). Böylece nefes, ferdin manevi yönüne işaret etmesinin yanı sıra insanları birleştiren ortak bir ritmin adı olur (Erol, 2015: 106-107).

Mevlevî geleneğinde nefes terbiyesi, ruhun disipline edilmesinin ve farkındalık kazanmasının temelidir. Tanrıkorur’a (2014: 915-916) göre, “hançereyi ritmik nefes alışverişleriyle zorlamak” Mevlevî zikri değildir. Mevlevî zikri disiplinli bir nefesle “gizlice İsm-i Celâl çekmekten” ibarettir. Bu uygulama kişiyi “derûnî bir vecd içinde mana âleminin burçlarına kanatlandıran” bir hâle taşır. Dolayısıyla nefes, tasavvuf ve mûsikî arasında en insani köprü olarak belirir: Her nefes alış, insanın yeniden doğuşu; her veriş, Yaradan’a bir adım daha yaklaşımdır. Bu içsel hareket, mûsikîde sese dönüşür; varlığın ilâhî ritmi nefeste belirir.

**Nefes-i Rahmânî: Yaratılışın Devam Eden Nefesi**

İbnü'l-Arabî'nin geliştirdiği Nefes-i Rahmânî öğretisi, yaratılışın kaynağını açıklayan en belirgin tasavvufî kavramlardan biridir. Ona göre Hak Teâlâ, isim ve sıfatlarını görünür kılma iradesiyle bir rahmet nefesi üfler. Bu nefes, yokluktan varlığa geçişin başlangıcıdır. Bu anlayış “her an yeniden yaratılış” düşüncesinin temelidir: Varlık, bir defalık yaratılıp bırakılmamıştır. Her an yenilenen bir rahmet tecellisidir. “O her an yaratma halindedir.” (Rahmân, 55/29) ayeti de bu sürekli yaratılış hâline işaret eder (İbn Arabi, t.y.: II, 390; Nasr, 2002: 22; Chittick, 2016: 133-134; Meçin, 2023: 159-161).

Bu ilke, sonraki düşünürlerde de derinleşmiştir. Avni Konuk, Rahmân suresindeki bu ayeti, Hak Teâlâ'nın her an Nefes-i Rahmânî'siyle sıfatlarını ve esmâsını tecellî ettirdiği, varlıklara kendi istidatları ölçüsünde vücûd bahşettiği şeklinde yorumlar (Konuk, 2010: II, 323-324). Benzer şekilde Chittick, bu süreci “ilâhî hakikatin sürekli açığa çıkışı” olarak tanımlar (Chittick, 2016: 132-134). Kelâbâzî ise varlığın her an dirilişinin sembolü olarak görür (Kelâbâzî, t.y.: 130); Seyyid Hüseyin Nasr ise onu rahmetin kesintisizliğinin bir işareti olarak değerlendirir (Nasr, 2002: 126). Bu metafizik düşünce, Mevlevî geleneğinde estetik bir derinliğe dönüşmüştür. Avni Konuk'un ifadesiyle, “Nâyî adamın nâye üflediği nefes, nâyin lâyıkıdır; adamın lâıyıkı değildir.” (Konuk, 2010: III, 492). Bu yorum, İbnü'l-Arabî'nin “her an yeni bir yaratılış” fikrinin bir ifadesidir. Ney bu anlayışın en güçlü müzikal karşılığıdır. Kuru bir kamışın neyzenin nefesiyle can bulması, Rabbin üflediği ruhla maddenin dirilmesine benzetilir. Mevlânâ'ya göre bu nefesin sesi, yalnızca bir nağmeden ibaret değildir. O insanla Rabbi arasındaki perdeleri yırtan ilâhî bir ateştir. Ney, bu anlamda bir sırdan bir disipline, ayrılıktan vuslata uzanan çok farklı şekillerde yoruma tabi tutulmuştur. Hatta bu durum, neyin yapım sürecine dahi yansımıştır: Kamışın olgunlaşması ve zikrini tamamlaması beklenir. Bu ameliyenin sonunda ney, doğruluğu temsil eden “elif” harfi gibi dosdoğru hâle getirilir (Ateş, 2012: 145-153).

Sonuçta, İbnü'l-Arabî'nin Nefes-i Rahmânî öğretisi ile Mevlevî düşünce ve uygulamaları arasında güçlü bir bağ olduğu söylenebilir. Neydeki kesintisiz dem, metafizik âlemde nefesin, sanat ve ibadet şeklinde ses hâline gelmiş biçimidir. Neyin sesi, yaratılışın sürekli bir rahmet tecellisi olduğunu hatırlatır. Mevlevî mûsikîsi, bu anlamda dinleyeni her an yenilenen yaratılışın bir parçası hâline getirir.

### İnsan Nefesi: Yaratılış Sırrının İnsanda Tecellisi

İbnü'l-Arabî'nin Nefesü'r-Rahmân anlayışı “Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman” (Hicr, 15/29) ayetiyle doğrudan ilişkilendirilmiştir. Ona göre bu ilâhî nefha, yaratılışın başlangıcı ve varlığın zuhurunun asıl sebebidir. Hak Teâlâ, isim ve sıfatlarını görünür kılma iradesiyle bir “rahmet nefesi” üflemiş; bu nefesle yokluk, varlık hâline gelmiştir (İbn Arabi, t.y.: I, 152-168; II, 390). Bu bakış açısından insandaki her nefes, o ilk ilâhî üflemenin bir tecellisidir. Sûfî geleneğe göre her nefes alış, ezeli rahmetin hatırlanışı, her nefes veriş ise insanın o rahmete yeniden teslim oluşudur. Bu anlayış, İbnü'l-Arabî'nin “her an yeniden yaratılış” (teceddüdü'l-halk bi'l-enfâs) öğretisiyle de iç içedir (Chittick, 2016: 132-134; Nasr, 2002: 22, 126).

Sûfîler nefesin bu iki yönünü -hem hayatın kaynağı hem de ruhun diriliş sebebi oluşunu- sürekli vurgularlar. Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (ö. 283/896) “Bir nefesten öbür nefese Yaratan'ı hatırlamayan, ömrünü boşa geçirmiştir” der (Attâr, 2018: 296). Gazzâlî ise “Her nefes ömürden bir parçadır; o hâlde her nefes Allah'ı anmakla geçmelidir” diyerek aynı şuuru pekiştirir (Gazzâlî, 1982: IV, 419-420). Böylece sûfî eğitiminde nefes terbiyesi salt bedenî bir ameliye olmaktan çıkıp kalbin de eğitime vesile olur. Çünkü nefesin yönü, kalbin yönünü belirleyen bir unsurdur (Chittick, 2018: 135; Yalsızuçanlar, 2024: 205-206).

Tasavvuf mûsikîsi bu anlayışın ses hâline gelmiş biçimidir. Neyden süzülen nefes, Yaratıcı'dan gelen rahmeti hatırlatır. Her nefes alış veriş, o rahmetin âleme yayılışına bir işaret sayılır. Bu yüzden nefes kontrolü teknik bir beceri olmakla beraber icranın manevi derinliğini de gösteren esastır (Erguner, 2014: 211-219). Zikirde nefes, kalplerin birlikte atışına şahitlik eder. semâda ise dönüşün sessiz rehberi olur. Dervişin devri nefese uyar, nefes de semânın ritmine can verir. Böylece müzik, insan nefesiyle manevi bir uyum alanı oluşturur. Bu bilginin değeri, modern psikolojide de fark edilmiştir. Bilinçli nefes almanın zihni rahatlattığı, stresi hafiflettiği ve iç huzuru artırdığı gözlemlenmiştir (Aktepe ve Tolan, 2020: 541-542). Böylece sûfîlerin asırlardır uyguladığı nefes temelli tefekkürün hem ruhsal hem de psikolojik bir dayanağı olduğunu göstermiştir.

Alevî-Bektaşî geleneğinde nefes kavramı hem ses hem söz aracılığıyla yaşayan bir öğretilerdir. Bu nefesler ilâhî hakikati dile getiren şiirler olarak görülür. Bunun yanında toplumsal dayanışmayı, paylaşımı ve ahlâkî erdemleri canlı tutan birer rehber vazifesini üstlenir (İnançer, 2014: 866). Söylenen her nefes, kişiyi toplu bir şura sevk eder (Çetinkaya, 2012: 52-53). Böylece nefes hem bireyi hem toplumu aynı manevi ortamda kaynaştıran ortak bir dil hâline gelir. Sonuç olarak insan

nefesi, yaratılış sırrının tecellisidir. Her nefes alış, Hakk'tan alınan bir emanet, her nefes veriş, o emanetin teslim edilmesidir.

### **Nefes, Aşk ve Seyr u Sülûk**

Neyin sesi, ayrılığın ateşiyle yanmış bir nefesin feryadıdır. O ses, insanın Yaratıcı'ya duyduğu özlemi güçlü bir şekilde hissettirir. Kamışlıktan koparılış, elest bezminden kopuşa işaret eder. Çıkan ses ise kavuşmak arzusuna işaret eder. Ney olmanın yolu, kesilmekten, içten yanmaktan geçer. İnsan için de insan-ı kâmil olabilmenin yolu böyle bir olgunlaşma sürecinden geçer (Erguner, 2014: 211-217; Rifai, 2000: 276).

Mevlânâ'ya göre nefes, hissetme ve şükür ile yaşanmalıdır: “Her nefeste iki nimet vardır; alıştır ferahlık, verişte huzur. Bu iki nimetin arasına bir zorluk koydu ki nefesler kıymetli olsun” (Uludağ, 1999: 360-361). Nefes, böylece hem fiziki hem ruhi bir terbiye rolünü üstlenir. Her soluk, insanın içindeki ilâhî huzurun farkına varma imkânını verir. Bu düşünce, doğrudan müzikal icraya da yansımıştır. Neydeki uzun ve yumuşak nefes, sadece bir ustalık işareti olarak değerlendirilmez. O, Mesnevi'de anlatılan nefesin sırlarının, sese dönüşmesidir. Neyzen, nefesini kontrol ederken aslında kendi iç âlemini de terbiye eder. Fiziki bir soluk, ruhi bir tefekküre dönüşür. Hüzzam veya Hicaz gibi makamlarda duyulan uzun nefesli pasajlar, ilâhî aşkın sürekliliğine ve insanın manevi arayışına işaret eder (Behar, 2019: 152). Semâ meclislerinde ise nefes, dönüşün sessiz rehberi olur; her nefes, aşkla dönüşte bir uyanış ve yaratılışın yenilenen tecellisine şahitliktir (Küçük, 2004: 6-8).

### **Varlıktan Mûsikîye Köprü**

Tasavvufi düşüncede varlık ile mûsikî arasındaki bağı gösteren sır, nefesin anlamında gizlidir. Nefes, yaratıcının buyruğunun sesi ve insanın o buyruğa verdiği cevaptır. Bu karşılıklı hareket, insanın Yaratıcı'sıyla arasında canlı bir bağıdır. Arapça “nefes” kelimesi soluk anlamında kullanılır. Aynı zamanda ferahlık, genişlik ve kalbin latifleşmesi gibi anlamları da taşır. Kâşânî'ye göre nefes, gayb âleminde gelen latifelerin kalpte açığa çıkmasıyla doğan bir rahatlamadır (Kâşânî, 1992: 114-115; Cebecioğlu, 2009: 476). Bu tanım nefesin, insanın iç âlemini ve ruhunu besleyen bir tecelli olduğunu gösterir.

İbnü'l-Arabî'nin Nefes-i Rahmânî doktrini bu anlayışın metafizik temelini oluşturur. Ona göre Nefes-i Rahmânî, varlık suretlerinin açıldığı ilâhî cevherdir. İnsan nefesinden doğan kelimelerin ses olarak zuhûr etmesi gibi, Allah'ın “Kün!” (Ol!) buyruğu da varlık suretlerini bu ilâhî nefesten

doğurur (İbn Arabi, t.y., I, 168; II, 59, 73, 394, 396). Suad el-Hakîm, bu görüşü “varlığın her an yeniden zuhura gelişinin ilâhî zemini” olarak yorumlamıştır (el-Hakîm, 1981: 527). Nefes, yokluktan varlığa geçişin kendisi hâline gelir. Her varlık nefesle var olur, her nefes yaratılışın sürekliliğini üzerinde taşır. Kuşeyrî’ye göre nefes, kalbi Allah ile huzur içinde tutan, sır ehlinin en yüksek hâlidir. Nefesini gafletle zayi eden, marifet nurundan mahrum kalır (Kuşeyrî, 1994: 168–169). Bu nedenle sûfî müzisyen için nefes almak, zikir, aşk ve tefekkürün birleştiği bir hâldir. Nefesin terbiyesiyle sesin kemâli arasında birebir ilişki vardır. Müzikolojik açıdan ney icrasındaki dem, perde geçişleri ve sessizlik aralıkları bu manevi hareketin somut göstergeleridir (Can, 2011: 186; Erguner, 2014: 212-216). Bu teknik incelikler, neyzenin nefesini bir tür müzikal duaya dönüştürür. Nefes saflaştıkça ses berraklaşır, ses berraklaştıkça manevi âhenk ortaya çıkar (İnançer, 2015: 316–340; Çetinkaya, 2011: 72-75). Dem özellikle zikre dayalı bir nefes disiplini, sabrı, sürekliliği ve teslimiyeti temsil eder. Semâ esnasında dervişin her dönüşte içinden “Allah” zikrini tekrarlaması, nefes–zikir–bilinç üçgeninin ritüel dışı vurumudur (İnançer, 2015: 335; Cebecioğlu, 2009: 156; Erguner, 2007: 86-87).

Bu düstur, çağdaş sûfî müzisyenlerde de yaşamaya devam eder. Mercan Dede’nin Nefes (Napas) albümünde ney nefesi, elektronik tınılarla birleşerek geleneği modern ile buluşturur (Mercan Dede, 2006). Böylece varlıktan müziğe uzanan köprü, bugünün sesinde de kendine yer bulur. Ney, insanın olgunlaşmış hâliyle buluştuğunda sadece geçmişin bir işareti olmaz. Her dönemde yeniden canlılık kazanır ve yeniden anlam kazanır. Mevlânâ’nın düşüncesinde neyzen, ilâhî özlemi seslendiren bir hakikat elçisidir. Neyin şikâyetleri, aslında bir kavuşma duasıdır (Uludağ, 1999: 358-359; Erguner, 2014: 212-215; Erguner, 2007: 31). Sonuç olarak nefes, ilâhî kaynaktan mûsikîye uzanan bir sürekliliği gösterir. İnsan nefesiyle ilâhî nefes arasında kurulan bu bağ hem ontolojik hem de estetik bir durumu ortaya çıkarır. Her ses bir dua, her sessizlik bir tefekkürdür. Nefes hem varoluşun hem mûsikînin özü hâline gelir (Çetinkaya, 2019: 1984-1986; Chittick, 2016: 166-169; Erguner, 2007: 31-32).

### **Zikirde Nefes: İlahi Ritmin Yankısı**

Zikir, dil ile kalbin uyum içinde Allah’ı anmasıdır. Bu birliktelik vecd hâlinde derin bir hatırlayışa dönüşür. Tasavvuf mûsikîsi bu hatırlayışa ritmik ses ile coşturur. Mevlevî âyinlerinde mûsikî, insanın fitrî ritmiyle uyum sağlar. Böylece zikir, mûsikînin asli unsuru hâline gelir (Özcan, 2004: 464-465). Zâkir, “Allâh”, “Hû” veya “Hayy” gibi esmâyı ritmik tekrarlarken nefesini bu yapıya uyarlar. Bu uyum, onu bedensel sınırların ötesine taşıyarak manevi derinliğe ulaştırır (Gölpınarlı,

1963b: 125-126). Zâkirin nefesiyle sesi arasındaki bu uyum hem fert bazında vecdi hem de toplu zikrin cihanşümül ritmini görünür kılar. Bu süreçte nefes, İbnü'l-Arabî'nin "her an yeniden yaratılış" anlayışını yansıtan canlı bir tecellîye dönüşür (İbn Arabi, t.y., II, 390; Chittick, 2016: 146). Her nefes ve her zikir, varlığın farkına varmaya doğru atılmış bir adımdır. Nefesin sürekliliği zikri mümkün kılar. Zikrin tekrar eden yapısı ise nefesin ilâhî ritmini görünür kılar. Schimmel bu hâli "nefesin, hatırlayışın ritmine dönüşmesi" olarak açıklar (Schimmel, 2012: 190). Böylece ses, ritim ve kalp aynı devranda birleşir. Nefes, zikir ehlinin ortak şuurunu kurar. Alevî-Bektaşî geleneğinde icra edilen nefesler de benzer bir ritmik yapıya sahiptir (Erol, 2015: 113). Nefesler, erkânı, yolu ve yordamı anlatan şiirlerdir; cemlerde sazla okunarak zikrin müzikal ifadesini oluşturur (Gölpınarlı, 1963a: 18). Böylece hem sözün hem de sesin taşıyıcısı olur.

### **Semâ'da Nefes: Yaratılışın Dönüşteki Tecellîsi**

Mevlevî semâsında her hareket, nefesin ilâhî ritmine bir işarettir. Semazenin dönüşü hem kendi ekseni etrafında hem de meydanda çizdiği geniş dairelerle kâinattaki düzenin simgesi hâine gelir. Bu sürekli dönüş, şuurlu ve dengeli bir nefesle mümkündür. Sağ el göğse, sol el yere yönelmiş şekilde dönen semazen, Hak'tan aldığı feyzi her nefeste halka ulaştırır. Her tam çarkta sessizce "Allah" zikriyle nefesini kalbine çeker (Talû, 2014: 947; İnançer, 2015: 336). Her nefes alışı, Hak'tan gelen rahmeti almak; her verişi, o rahmeti varlığa yaymaktır. Böylece semâda nefes, fiziksel dengeyi sağlamanın ötesinde, semazenin Rahmânî nefesin tecellisini hissettiği bir kapıya dönüşür (Uzdilek, 1977: 2; Arslan, 2010: 32-34).

Mevlevî âyinlerinde nefes, usûlün ritmiyle birleşir ve zikre can verir. Bu da manevi bir yükselişin kapısını aralar. Âyin başladığında kudümün ilk vuruşu, "Kün" emrini hatırlatan bir çağrı gibi duyulur. Zâkir, bu emri her zikredişinde nefesini özenle yönlendirir. Âdetâ her "ol" deyişinde yaratılış yeniden can bulur. Semazen nefesin ritmine uyarak döner. Onun bu dönüşü onu Hak'tan âleme, âleminden yeniden Hakk'a taşıyan bir yolculuğa çıkarır. Artık nefes, yaratılışın sırrına ortak olunan manevi bir hâle dönüşür (Özcan, 2004: 331-333).

Müzikal anlamda nefes, bu manevi hâlin duyulur biçimi olur. Meşk sisteminde, teknik aktarımın yanında, müzisyenin nefesini terbiye ederek manevi bir arınma sürecinden geçmesi hedeflenir. Bu terbiyeden geçmiş bir nefes, ney gibi bir enstrümanda duanın sesine dönüşür. Çünkü fiziki bir unsur olmanın yanında, insanın manevi hâlinde süzülen bir sırdır (İnançer, 2015: 320-321; Behar, 2010: 78-80). Mevlevî mûsikîsinde nefesin güzelliği, sahibinin aşk ve teslimiyetine bağlıdır. Zikir ve

semâda nefes, ruhun sürekliliğini temsil eder ve sesle sessizlik arasında bir denge kurar (Arslan, 2010: 25-26; Uludağ, 1999: 217-257).

Bu ritüeller, müzik ile nefesin birbirinin tecellîsi olduğunu gösterir. Nefes burada hem sesin kaynağı hem sessizliğin anlamıdır; hem yaratılışın sesi hem de dönüşün huzurudur. Sonuç olarak nefes, yaratılışın metafizik ritmi ile mûsikînin estetik hareketini birleştiren ilâhî bir yankıdır. İnsan her solukta o yaratıcı nefesin farkına varır. Mûsikî ise bu durumu ses hâline getirir (Uludağ, 1999: 331-333).

### **Çağdaş Yansımalar**

Günümüz tasavvuf mûsikîsi, nefes anlayışını modern icra biçimleriyle buluşturarak manevi geleneğin sürekliliğine aracılık etmektedir. Bu bağlamda nefes, salt bir teknik unsur olmaktan çıkarak ruhi bir hareket halini alır ve sesin manevi kaynağı olarak yeniden yorumlanır.

Çağdaş müzisyenler, bu kadim hakikati farklı estetik formlarla ifade eder. Mercan Dede'nin Nefes albümündeki "Napas" parçası, ney icrasını elektronik ritimlerle birleştirerek nefesin dinginleştirici ve dönüştürücü anlamını vurgular; insanın varlıkla kurduğu içsel bağı modern bir ses atmosferinde sürdürür (Özbek ve Can, 2021: 153-157). Benzer şekilde, Sami Avni Özer'in Hû albümündeki "Hû Diye Diye" eseri, zikrin nefes ritmini çağdaş bir ilâhî formunda yansıtır (Özer, 2010). Ahmet Özhan'ın Mevlâna'nın Dilinden albümü ise, Mevlânâ'nın öğretilerini modern icra teknikleriyle aktararak tasavvufî nefes ve aşk anlayışını çağdaş bir duyarlılıkla yaşatır (Özhan, 2012).

Türk tasavvuf mûsikîsi içinde gerçekleşen bu modernleşmelerin yanı sıra Yansımalar Grubu'nun Pençgah Ayin [Mızrabın Nefesi] albümü, neyin uzun soluklu sesleriyle sözsüz bir tefekkür alanı açar (Yansımalar, 2007). Ömer Faruk Tekbilek'in One Truth albümündeki "Sufi" parçası ise ney nefesini dünya müziğiyle harmanlayarak evrensel bir tına oluşturur (Tekbilek, 1999). Bu eserlerin tümü, nefesin çağdaş dünyadaki ritmik ve melodik yankısını yaşatır ve dinleyicide manevi bir bütünlük duygusu uyandırır. Fakat bu yenilikçi yaklaşımların gerçek dayanağı, nefesin geleneksel icralardaki vazgeçilmez ve değişmez merkezî rolüdür.

Bu merkezî rol, günümüz Mevlevî topluluklarının semâ törenlerinde de açıkça görülür. Geleneksel formlarda da nefesin bu merkezî rolü devam etmektedir. Günümüz Mevlevî topluluklarının semâ törenlerinde nefes, müzikle dönüş hareketinin kurduğu ritmik ve mekânsal bütünlük içinde yeniden tecrübe edilir. Bu törenlerde müzik, mekân ve katılımcı arasındaki etkileşim, nefesin yönlendirdiği bir içsel uyum alanı oluşturur. Özellikle ney geleneğinde, nefes yalnızca sesi doğuran fîzi bir süreç değil, icracının içsel hâlini ve ruhsal derinliğini dışa vuran bir vasıta olarak görülür. Nitekim

yapılan çalışmalar, üfleyen nefesinin manevi aktarım aracına dönüştüğünü ve bu birlikteliğin hem sesin doğuşunu hem de dinleyenin ruhsal hâlini şekillendirdiğini ortaya koyar (Erguner, 2007: 255-263; Koca, 2002: 184-188). Ancak nefesin bu manevi işlevi, katı teknik kurallarla da sıkı sıkıya korunmaktadır. Bu kurallar, çağdaş icraların geleneksel kökleriyle bağını ve meşruiyetini sürdürmesini sağlar.

Bu bağlamda nefes, teknik açıdan da katı icra prensiplerine sahiptir; örneğin neyde vibrato diyaframla uygulanır, baş veya dudak titreşimi ise geleneksel olarak kabul edilmez (Erguner, 2007: 68). Nefes ne sadece geleneksel bir unsur ne de yalnızca çağdaş bir icra biçimidir. Hem köklü geçmişini koruyan hem de günümüzde anlamını tazeleyen canlı bir değerdir. Nefes, sadece bir ses değil; insanın manevi varlığını hatırlatan, süreklilik arz eden bir hakikat olarak varlığını daim kılar.

## SONUÇLAR

Bu çalışma, tasavvufî düşüncede nefesin katmanlarını açığa çıkararak onu basit bir soluk alma eyleminden öte, ilâhî hakikatin sürekli bir hatırlatıcısı olarak konumlandırdı. Tasavvufta nefes, varoluşun başında “Kün!” emriyle başlayan yaratıcı kudretin, hâlâ insanda yankılanan sesi gibi. Bu hem yaratılışın kökenine hem de insanın o köke dönüşüne işaret eden bir döngü yaratıyor. Sanki insanoğlunun her solukta yeniden doğduğunu simgeliyor.

İbnü’l-Arabî’nin Nefes-i Rahmânî kavramı, varlığın her an ilâhî nefesle dirilişini anlatırken; Mevlânâ’nın ney ve aşk yorumları, bu nefesin insanda duygu, ses ve özlem olarak nasıl canlandığını gösteriyor. Gazzâlî’nin “her nefes ömürden bir parçadır” uyarısı ise hayatın geçiciliğini ve farkındalığın önemini hatırlatıyor. Böylece nefes, kozmik bir ritimden bireysel tefekküre uzanan bir köprü haline geliyor.

Ney, zikir ve semâ pratikleri, bu ritmin bedende ve seste nasıl hayat bulduğunu ortaya koyuyor. Neyin içinden geçen hava, yaratıcı nefesin yankısını duyulur kılıyor; zikirde nefes, kalplerin aynı tempoda atmasını sağlayan bir hatırlayış; semâ’da ise dönüşün dengesini koruyan gizli bir güç. Her üfleme bir dua, her duraklama bir içe bakış. Sûfî için nefes, disiplin, farkındalık ve teslimiyetin ta kendisidir.

Günümüz icralarında bu manevi öz, modern seslerle buluşarak yaşıyor. Mercan Dede’nin Nefes (Napas) albümünde ney, elektronik tınılarla karışıp dijital çağda bile yaratıcı ilkeye tanıklık ediyor. Yansımalar Grubu’nun “Mızrabın Nefesi albümü”, sözsüz bir tefekkür sunarken; Ahmet Özhan’ın “Mevlâna’nın Dilinden” ve Sami Avni Özer’in “Hû” albümleri, klasik formu çağdaş yorumlarla

taşıyor. Ömer Faruk Tekbilek'in One Truth'undaki "Sufi" parçası gibi örnekler, nefesin evrensel mesajını koruyor – gelenek, çağın diliyle yeniden doğuyor.

Nefesin sürekliliği, yalnızca mûsikîyi değil, insanın kendi varoluşunu duyma biçimini de canlı tutar. Her nefes alış, insana içten bir yakınlıkla ilâhî kaynağı hatırlatır; her nefes veriş ise varlığı başkalarıyla paylaşmanın sakin bir ifadesi olur. Bu ritim, iki âlemin arasında, insanın kalbine dokunan yalın ama derin bir köprü gibi işler.

Bu çalışma da nefesi, tasavvuf mûsikîsinde yalnızca teknik bir unsur olarak değil, insanın varoluşuna yön veren ilâhî bir ritmin taşıyıcısı olarak ele almaktadır. Böylece mûsikî, sadece duyulan bir ses olmaktan çıkar; nefesin rehberliğinde insanı kendi özüne ve yaratılışın derinliklerine götüren içsel bir yolculuğa dönüşür.

### Öneriler

Bu çalışma, Nefes-i Rahmânî öğretisi ile tasavvuf mûsikîsi arasındaki bağı kuramsal ve örneklem temelli bir çerçevede ele almıştır. İleride yapılacak araştırmalar için, farklı tarikatların (Rifâî, Halvetî, Kâdirî) zikir ve mûsikî pratiklerinde nefes terbiyesinin karşılaştırmalı analizi önerilebilir. Ayrıca, saha temelli etnografik çalışmalarla günümüz neyzen ve semazenlerinin nefes disiplinine dair deneyimlerinin derinlemesine incelenmesi, konunun uygulamalı boyutunu zenginleştirecektir.

### KAYNAKLAR

- Akdağoglu, T. (2025). Alevilikte müzik yoluyla inanç ifade biçimleri: "Nefes ve Semah" örneği. *Yegâh Müzikoloji Dergisi*, 8(2), 548–570. <https://doi.org/10.51576/ymd.1676>
- Aktepe, İ., ve Tolan, Ö. (2020). Bilinçli farkındalık: Güncel bir gözden geçirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(4), 534–561. <https://doi.org/10.18863/pgy.692250>
- Arslan, F. (2010). Mevlevi musikisi üstüne. *Sûfî Araştırmaları*, 1(2), 25–41.
- Aşkar, M. (1998). *Niyazi-i Mısri ve tasavvuf anlayışı*. T.C. Kültür Bakanlığı.
- Ateş, E. (2012). Ney'in serüveni (kamışlıktan dudağa ney). *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 143–161.
- Attâr, F. (2018). *Tezkiretü'l-evliyâ* (S. Uludağ, Çev.; 6. bs.). İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Ayni, M. A. (1923). *İntikâdât ve mülâhazalar*. İstanbul: Kütübhane-i Sudî.
- Behar, C. (2010). *Şeyhülislâm'ın müziği: 18. yüzyılda Osmanlı/Türk musikisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrabü'l-Âsâr'ı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Behar, C. (2019). *Aşk olmayınca meşk olmaz: Geleneksel Osmanlı/Türk müziğinde öğretim ve intikal*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Can, N. (2011). Osmanlı'da müziğin ve şiirin gözde sazı: Ney. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 179–200.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.
- Chittick, W. C. (2014). *İbn Arabî'ye giriş* (K. Filiz, Çev.). İstanbul: Nefes Yayınları.
- Chittick, W. C. (2016). *Sufînin bilgi yolu* (Ö. Saruhanlıoğlu, Çev.). İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Chittick, W. C. (2018). *İlahî aşk* (Ö. Saruhanlıoğlu & K. Filiz, Çev.). İstanbul: Nefes Yayınları.
- Çetinkaya, Y. (2011). Mevlevilikte müzik felsefesi: Mesnevî'de aşk, mûsikî, ney. *İnsan ve Toplum*, 1(2), 57–86.
- Çetinkaya, Y. (2012). Mevlânâ'da aşk ve mûsikî. *Mevlânâ Araştırmaları*, IV, 39–54.
- Çetinkaya, Y. (2019). Mevlevî düşüncesinde ney ve insân-ı kâmil sembolizmi. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 7(1), 1979–1992.
- el-Hakîm, S. (1981). *el-Mu'cemu's-sûfî: el-Hikme fî hudûdi'l-keleme*. Beyrut: Dendera li't-Tabaati ve'n-Neşr.
- Erguner, K. (2014). *Ayrılık çeşmesi* (A. A. Erguner, Çev.; 7. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erguner, S. (2007). *Ney metodu* (2. bs.). İstanbul: Erguner Müzik.
- Erol, A. (2015). *Müzik üzerine düşünmek* (2. bs.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Gazzâlî, E. H. M. (1982). *İhyâ'u 'ulûmi'd-dîn*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rifa.
- Gölpınarlı, A. (1963a). *Alevî-Bektaşî nefesleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (1963b). *Mevlevî âdâb ve erkânı*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Güzel, A. (2012). *Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İbn Arabî, M. (t.y.). *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*. Mısır: Dâru'l-Kutubi'l-Arabiyye el-Kübrâ.
- İnançer, Ö. T. (2014). Osmanlı musikîsi tarihinde tasavvuf musikîsine bir bakış. *Yeni Türkiye*, 57, 861–875.
- İnançer, Ö. T. (2015). İstanbul'da tarikat âyin ve zikirleri. In *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Din* (Cilt 5, ss. 316–340). İstanbul: İBB Kültür A.Ş.
- Kâşânî, A. (1992). *Mu'cemu ıstılâhâtî's-sûfîyye* (A. Şâhin, Thk.). Kahire: Dâru'l-Menâr.

- Kelâbâzî, E. B. M. el-Buhârî. (n.d.). *et-Ta'arruf* (A. J. Arberry, Haz.). Kahire: Mektebetü'l-Hancî.
- Koca, F. (2002). Ney'in tarihî gelişimi ve dinî musikimizdeki yeri. *Dinî Araştırmalar*, 4(12), 1–15.
- Konuk, A. A. (2010). *Mesnevî-i Şerîf şerhi I–XIII* (S. Eraydın & M. Tahralı, Haz.). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kuşeyrî, A. b. H. (1994). *er-Risâle el-Kuşeyriyye* (A. Mahmud & M. Şerif, Tahkik). Kahire: Dârü'l-Ma'arif.
- Küçük, O. N. (2004). *Tasavvuf müziği ve insan*. Ankara: Tüksev Yayınları.
- Meçin, B. A. (2023). Varlığın kaynağı: İlâhî soluk (Nefes-i Rahmânî). *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21, 157–175. <https://doi.org/10.34085/buifd.1319463>
- Mercan Dede. (2006). *Nefes (Napas)* [Albüm]. İstanbul: Doublemoon Records.
- Nasr, S. H. (2002). *İslâm'ın kalbi* (A. Demirhan, Çev.; 3. bs.). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Özbek, C., ve Can, Ü. K. (2021). Elektronik müzikte kültürel melezlik olgusu: DJ İpek ve Mercan Dede örnekleri. *Kesit Akademi Dergisi*, 7(27), 146–159.
- Özcan, N. (2004). Mevlevî âyini. In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 29, ss. 464–466). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özer, S. S. (2010). *Hû* [Albüm]. İstanbul: Kalan Müzik.
- Özhan, A. (2012). *Mevlâna'nın dilinden* [Albüm]. İstanbul: Esen Müzik.
- Rifai, K. (2000). *Sohbetler* (2. bs.). İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Schimmel, A. (2012). *İslamın mistik boyutları* (E. Kocabıyık, Çev.; 2. bs.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Serrâc E. N. (1960). *el-Lüma'* (A. M. Taha & A. Surûr, Thk.). Mısır: Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse.
- Sühreverdî, Ş. E. H. (t.y.). *Avârifü'l-ma'ârif* (A. Mahmud & M. b. Şerif, Thk.). Kahire: Dârü'l-Ma'arif.
- Talu, R. H. (2014). Mevlevî müziği ve Mevlevî âyinleri. *Yeni Türkiye*, (57), 941–954.
- Tanrıkorur, C. (2003). *Osmanlı dönemi Türk musikisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanrıkorur, C. (2014). *Osmanlı mûsikisinde Mevlevî âyini besteciliği*. *Yeni Türkiye*, 57, 913–928.
- Tekbilek, Ö. F. (1999). *One truth* [Albüm]. New York: Hearts of Space Records.
- Uludağ, S. (1999). *İslâm ve musiki*. İstanbul: Marifet Yayınları.

Uzdilek, S. M. (1977). *İlim ve mûsikî: Türk mûsikîsi üzerinde incelemeler*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yalsızuçanlar, S. (2024). İnisiyatik gelenek içerisinde Sâmiha Ayverdi. In C. Sargut (Ed.), *Kadın ve tasavvuf* (ss. 191-210). İstanbul: Nefes Yayınları.

Yansımalar. (2007). *Mızrabın nefesi: Neyler ve tanburlar* [Albüm]. İstanbul: Kalan Müzik.

## EXTENDED ABSTRACT

This study explores the practice of breath (*nafas*) within the spiritual and musical universe of Sufism, particularly through the doctrine of *Nafas al-Rahmānī* formulated by Ibn al-‘Arabī. The aim is to examine how the concept of the “Divine Breath” transforms from a metaphysical principle into a tangible musical and performative practice. In Sufi thought, breath is more than a physiological necessity; it is a sacred rhythm that connects the human being to the divine source of existence. Every breath becomes a reminder of creation’s ongoing renewal, symbolizing the eternal act of divine manifestation.

From this perspective, the study treats breath as a unifying principle between metaphysics and aesthetics, where music serves as the audible reflection of divine creation. The research proposes that in Sufi musical practice, particularly in the *ney*, *dhikr* (remembrance), and *samā‘* (ritual whirling), breath functions as both the medium and message of spirituality. It embodies an act of remembrance (*dhikr*), turning musical expression into a conscious participation in divine presence. Methodologically, the study adopts an experience-based and comparative approach that integrates textual analysis, hermeneutical interpretation, and musical performance analysis. Classical Sufi sources such as Ibn al-‘Arabī’s *al-Futūḥāt al-Makkiyya*, al-Qushayrī’s *Risāla*, al-Ghazālī’s *Iḥyā’ ‘Ulūm al-Dīn*, and Mawlānā Rūmī’s *Mathnawī* are examined alongside modern interpretations by Schimmel, Chittick, Tahralı, İnançer, and Erguner. Through this combined framework, the research analyzes how the metaphysical concept of breath transforms into a musical and experiential phenomenon within the Sufi tradition.

The first part of the study discusses the place of breath in Sufi cosmology. According to Ibn al-‘Arabī, all existence unfolds through the “Breath of the All-Merciful,” a divine exhalation that brings hidden potentialities into manifestation. This doctrine, known as *Nafas al-Rahmānī*, establishes breath as the very medium of continuous creation. Every moment, the world is recreated through this breath, and human respiration becomes its earthly echo. Within this metaphysical framework, the human act of breathing symbolizes participation in divine creativity.

The second part focuses on the transformation of this doctrine into musical practice. The *ney*, a reed flute central to Mevlevi music, embodies the spiritual symbolism of breath in an audible form. Its hollow body represents the purified human self, while the flowing air stands for the divine spirit animating creation. The *neyzen* (flute player), through disciplined control of breath, reenacts the divine act of giving life. In musical terms, techniques such as *dem* (sustained breathing), silence, and phrasing reflect the rhythm of creation and annihilation. Each breath drawn into the instrument becomes a prayer; each sound released into space a manifestation of the sacred.

Similarly, in *dhikr* ceremonies, the rhythmic repetition of divine names aligns with controlled breathing patterns, producing a collective rhythm that unites participants in a shared awareness of the divine. The circular rhythm of *dhikr* in which inhalation and exhalation correspond to invocation and release mirrors the cosmological cycle of manifestation and return. In the *samā* ritual of the Mevlevi order, breath becomes the internal regulator of the whirling motion. The balance between inhaling and exhaling corresponds to the cosmic balance between receiving and giving, or between divine grace and human gratitude.

The study also explores how this traditional understanding of breath has been reinterpreted in modern contexts. Contemporary artists such as Mercan Dede integrate electronic sounds with the acoustic breath of the *ney*, creating a dialogue between ancient spirituality and modern technology. Kudsi Erguner's traditional performances emphasize the continuity of spiritual discipline through breath control, while vocalists like Ahmet Özhan reinterpret classical Sufi repertoire in contemporary arrangements without losing its inner essence. These examples reveal that the spiritual dimension of breath continues to inspire new musical languages while maintaining its symbolic depth.

Findings from the research show that breath in Sufi music is not merely a technical necessity but a vehicle of remembrance and awareness. It serves as a bridge between the audible and the ineffable, the seen and the unseen. Through breath, sound becomes a means of contemplation; music becomes a mode of prayer. This interpretation situates Sufi music within a broader understanding of human creativity as participation in divine manifestation.

Furthermore, the study suggests that breath-centered practices, such as those found in Sufi rituals, possess measurable psychological and physiological benefits. Contemporary mindfulness research supports what Sufi masters have long maintained that conscious breathing cultivates inner peace

and heightened awareness. Thus, Sufi music and ritual practices can be seen as early forms of integrative disciplines combining art, spirituality, and psychology.

In conclusion, breath (*nafas*) stands at the heart of both creation and artistic expression. It represents the rhythm of divine mercy in the cosmos and the pulse of life within the human being. Sufi music gives this invisible rhythm a voice: the breath becomes sound, and sound becomes remembrance. By linking the metaphysical and the musical, the study shows that *Nafas al-Raḥmānī* is not only a theological concept but also a living practice one that continues to inspire artists, mystics, and listeners in their search for harmony between body, soul, and the divine.